

Adatok Békésmegye településföldrajzához.

Ha hű képet akarunk rajzolni Békés vármegye kialakulásáról, majdnem egészen figyelmen kívül hagyhatjuk a megyének legrégibb történetét, mivel a török hódoltság utáni betelepítés már harmadik rendszeres benépesítése volt e megyének s így népesedési viszonyainak mai kialakulása valóban csak a hódoltság utáni időben veszi kezdetét. A XVIII. század első éveiben történt újraalakulás nagyjából az 1562-ből származó adóösszeírás alapján ment végbe s így érthető, hogy lényegileg ugyanazon a területen rendezkedett be, amelyen első megalakulása alkalmával helyet foglalt. Hogy a mai terület teljesen kialakulhasson, ahhoz természetesen hosszabb idő kellett, mert teljes hátározottsággal csak az a négy pont volt megállapítható, melyet Vári, Orosháza, Szentandrás és Füzesgyarmat jelölt ki. E négy pont által megszabott területre eső helységeket természetesen az új alakuláskor a megyéhez csatolták s a helyreállított megye tisztikara erre a területre joghatóságát kiterjesztette.¹⁾

Hogy az első két megülést figyelmen kívül hagyhatjuk, annak legjobb magyarázatát adja Lindner Keresztély Ferdinánd gyulai harmincados 1698 évi helyszíni vizsgálata, mely szerint a Körözs menti összes községeket lakatlannak és pusztának találta az egy Békést kivéve, ahol 10 ember lakott.²⁾ Pedig a török hódoltság korát megelőzőleg a mai 28 községgel szemben 71 községe volt a megyének, jőlehet a mai területek jelentékeny része az időben más megyéhez tartozott. E községek egy részének nevét a határrész- és pusztanevek a mai napig is fenntartották.

Ha abból a feltevésből indulunk ki, hogy az említett jelentés szerint Békésen talált 10 ember minden bizonnyal magyar volt, nem csalódunk, mert még az 1715-iki összeírás is csak magyarokat talált. Ennek a török pusztítások után felmorzsolódott magyarságnak pótlására telepítették be a különböző nemzetiségeket. Az első telepesek azok a volt megyei lakosok, akik a zavaros időkben, különösen a felszabadító háborúk alatt Szabolcs és Bihar megye területére menekültek. Ezek már abban az időben vissza-

¹⁾ Karácsonyi : Békésmegye története I. 301 l.

²⁾ Karácsonyi : i. m. I. 301 l.

költözködtek, mikor a megye még kincstári terület volt. A nagyobb arányú telepítés akkor kezdődött, mikor a megyét, illetőleg annak nagyobb részét 1720-ban Harruckern János György a császári udvari kamara tanácsosa s a hadi élelmezés igazgatója adományként megkapta. Ő kezdte meg az idegen ajkúak betelepítését s ez addig színmagyar vármegye ekkor kezdett vegyes nemzeti-ségűvé lenni.

Pedig az a terület a régebbi időben, mint azt a legrégibb helységnevek mutatják, tiszta magyar terület volt. Az a 130 helységnév, melyet Haan Lajos felsorol³⁾, kivétel nélkül magyar. Egy részük a honalapítás után nyerte nevét⁴⁾ más részük a kereszténység első századából keletkezett⁵⁾ részint keresztnevek után neveztetett el; legnagyobb részük pedig az egyes vidékek sajátosságát igyekezett kifejezni.⁶⁾ E magyar nevek után csak a harmadik betelepedés ismerete magyarázza meg, hogy ma már közel 30 százaléka a megye lakosságának idegen.

Amilyen néptelen volt a vármegye területe a XVIII. század elején, olyan rohamosan szaporodott a lakosság már a század vége felé. A békés évek visszaálltával nem csak az apránként visszaszivárgó magyarok száma növekedett a még mindég tartó visszaköltözés által, de ezeknek természetes szaporulata is erősen éreztette hatását. Azok a magyar családnévek, amelyeket a Békésmegyei Okmánytár említ, ma is megvannak és ezek tekinthetők, ha jobbágyok voltak is, az új honfoglalóknak. Ha szomorú is az adatok, melyek a XVIII. század elején mutatkoznak, annál örömdetesebb az azóta beállott változás, mely fokozatos fejlődést mutatva az alábbi adatokból ítélhető meg: ⁷⁾

³⁾ Haan Lajos: Békésmegye hajdank.

⁴⁾ Megyer, Mágó, Borta, Torda, Csaba, Gyula, Békés Pázmán.

⁵⁾ Szentandrás, Szentbenedek, Fábián-Sebestyén, Szt. János, Szt. Katalin, Kázmán, Szt. Kozma, Szt. Miklós, Apáca, Apáti, Béregyháza, Fehéregyháza, Himesegyháza, Kerekegyháza, Kétegyháza, Piski, Szt. Torna, Vörösegyháza, Dancsháza, Endrőd, Lajoszállás, Szokor, (Zakariás).

⁶⁾ Ajtós, Csorvás, Edeles, Eperjes, Fás, Feckés, Fővényes, Geren-dás, Halas, Hidas, Kigyós, Komlós, Kondoros, Méhes, Sima, Szénás, Vadas, Zsires, Bánhida, Bánréve, Félhalom, Füzesgyarmat, Halaszelek, Káka, Ladány, Ölyved, Ösvény Tóhalom, Szarvashalom, Szeghalom, Tarcsa, Tebék, Vári, Vesze, Vésztő. E nevekre lásd bővebben Szabó Károly: Békésvármegye helynevei. (Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténeti Társulat Évkönyve 1980/81. 105. l.).

⁷⁾ Az adatok egy része Karácsonyi I. m.-ből, többi része a Statisztikai Közleményekből való, kiegészítve Fényes munkájából.

1715	1720
1720	6230
1773	44690
1780	54820
1827	131162
1839	141863
1857	177528
1869	209729
1880	229757
1890	258386
1900	277734
1910	297694

Ezek szerint 1715—1910-ig a lakosság körülbelül 17-szeresére szaporodott. Ez a népesség természetesen azon a területen alapított új telepeket, amelyeken már az első megüléskor is virágzó falvak állottak. A legelőször betelepült 9 község Békés, Doboz, Gerla, Gyarmat, Gyula, Ladány, Öcsöd, Szeghalom és Vésztő voltak, ahol már 1715-ben 344 magyar család lakott. Ezekhez járult az 1720. évi feljegyzések szerint Csaba, Gyoma, Tarcsa és Vári. Csabán azonban már ezidőben 35 magyar család mellett 23 tót családot találunk, kik mint első nemzetiségek szerepelnek a megyében. Ezek a tótok Gömör megyének kishonti részéből⁸⁾ telepítették a régi Csaba helyére. Az említett községek közül Békés a Fehér és Fekete Körözs összefolyásánál települt. Termékeny földje mellett a halban gazdag Körözs vize már kezdettől fogva megélhetést biztosított lakóinak.

Emellett halas tavai is voltak, az akkor még sok vadvízzel. elárasztott területen. Doboz erdőségei s a Körözs vize révén volt lakóhelyül alkalmas. Erdőségei annyira jelentősek voltak, hogy Doboz lakói, mint királyi kanászok szerepelnek az Árpádok korában.⁹⁾ Mint ilyenek halászat és szénégetés mellett fafaragással is foglalkoztak. Gella a Fehér Körözsnek azon a részén feküdt, ahol hajdan az Jtere fok torkollott belé. Lakói még 1715-ben is halászatból, vadászatból és faszerszám készítésből éltek¹⁰⁾ Füzes Gyarmat a Sárrét ingoványai, erdőségei és füzesei¹¹⁾ mellett a Macskás ér közelében fekvő emelkedettebb helyen települt s

⁸⁾ Karácsonyi: i. m. II. 53.

⁹⁾ Karácsonyi: i. m. II. 83.

¹⁰⁾ Karácsonyi: i. m. 123, 127.

¹¹⁾ Haan Lajos: Békésvármegye hajdank. I. 185,

lakosai pákászással, földműveléssel s famunkával foglalkoztak. *Gyula* a nagy kiterjedésű Sarkadi-tó és a Fehér Körözs által bezárt szigeten létesült¹²⁾ s mint ilyen jutott kiváló erőssége révén jelentőségre, ahol már kevéssel a betelepülés után iparúzó lakosság is található. *Ladány* a Sebes Körözs mellett sok ér által szakgatott területen települt, mely erek halban, csíkban gazdagok voltak. Erdőségei és halastavai is jelentős szerepet játszottak gazdasági életében.¹³⁾ *Ócsöd* a Hármas Körözs mellett fekszik. *Szeghalom* a Sebes Körözsnél a vadvizektől elborított földekből kiemelkedő halom mellett alapított. *Vésztő* a Sebes Körözs melletti vadvizektől körülvett emelkedettebb térszínen települt. Az utóbbi négy szintén a régen elhagyott községek helyén épült újra. *Csaba* a Fehér Körözs, *Gyoma* a Hármas Körözs, *Tarcsa* a Kettős Körözs melletti vízállásos helyen, *Vári* a Fehér Körözs mellett települt. Látni való, hogy az első település alkalmával is olyan helyen létesítettek községeket, amelynek földrajzi viszonyai az akkori magyarság életmódjának a legjobban megfelelt. Az alig figyelembe vehető szántás-vetés mellett a megtelepülőknél főfoglalkozása az állattenyésztés lévén a folyó vizek melletti bő legelők a megélhetésre igen alkalmas területek voltak. E mellett a folyók mellett elterülő erdőségek és a halban bővelkedő folyók és álló vizek könnyen biztosították a megélhetést. Hogy a harmadik betelepülés is ugyanazon helyekre történt, a mellett bizonyít, hogy a megye területén az először betelepített helyeknél jobb terület nem volt. De bizonyítani látszik azt is, hogy a török dúlás után benépesülő községek régi lakóinak egy része is visszatért s feldúlt tűzhelyeit a régiek helyén építette fel, amely területek még a XVIII. század igényeit is kielégítették. Ez elsőknél benépesült községek az egy Gella kivételével máig is mind megvannak. Gella is mint igen népes pusztá ma is szerepel.

A községek száma is változott a népesség szaporodásával, ami a következő táblázatból tűnik ki.

1715-ben	9 község
1720-ban	13 "
1773 "	19 "
1827-ben	20 "
1890 "	28 "
1910 "	27 "

¹²⁾ Haan i. m. I. 193.

¹³⁾ Ezek elnevezését lásd Haan i. m. I. 229.

Az 1773 évi feljegyzések szerint az 1720 óta települt községek a következők: Endrőd, Kétegyháza, Mezőberény, Orosháza, Szarvas, Szentandrás, Tótkomlós. 1773 és 1827 között Új-Kigyóst telepítették be; 1827—1850 között Bánfalva és Nagyszénás, 1850 és 1890 között Csorvás, Kondoros, Puszt-Földvár, Puszt-Szenttornya, Békés-Sámszon és Szabad-Szenttornya alakult községgé.

Ha ez újabb községek településének földrajzi okait kutatjuk, ugyanazt tapasztaljuk, mint az első tizenháromnál. Azokon a helyeken épültek újra, melyek az első betelepedéskor e célra alkalmasok voltak. Csak egy község kivétel ez alól: Bánfalva, amely egészen új keletkezésű. Endrőd a Hármaskörös mellett, Kétegyháza jó legelők mellett, Berény és Orosháza kitűnő szántóföldek, Szarvas és Szentandrás a Körös mellett, Tótkomlós a Száraz ér mellett fekszik. A később telepített Bánfalva és Nagyszénás közül az alábbi a régi Gádoros helyén¹⁴), az utóbbi állattenyésztésre alkalmas területen települt. A többi községek mind földművelésre és állattenyésztésre alkalmas területen épültek újra.

Ami a községek elosztását illeti, az általában az Alföld községeinek eloszlásával egyenlő. Elég ritkán vannak elszórva, de annál népesebbek. Természetes, hogy ez a népesség eleinte sokkal nagyobb emelkedést mutat s 1720-tól számítva 1910-ig 71,8-szeresre emelkedik¹⁵). Hogy ez az emelkedés számokban az egyes községeket illetőleg mit jelent, azt a következő lapon lévő táblázat a legjobban mutatja.

Kitűnik a táblázatból, hogy míg 1715-ben a legnagyobb községben csak 107, 1720-ban csak 149 család lakott, addig 1773-ban a legkisebb községnek is 395 lakosa volt. Ha a községek lélekszám szerinti nagyságát rajzban állítjuk össze, a fejlődés annál inkább szembetűnő (VI-ik tábla).

Ezek szerint	1715,	1720,	1773,	1827,	1857,	1869,	1880,	1890,	1900,	1910.
1000 lelken alól	9	13	5	—	1	1	—	—	—	—
1001-5000 lélekig	—	—	12	10	5	11	13	12	11	8
5000-10000 „	—	—	2	7	9	9	8	8	8	10
10000 fölül	—	—	—	3	5	6	7	8	9	9
összesen	9	13	19	20	20	27	28	28	28	27

Talán nem lesz egészen érdektelen, ha a megye porták szerinti fejlődésének adatait is feljegyezzük. Eszerint 1723-ban és

¹⁴) Ma újra Gádoros a neve.

¹⁵) Györffy: Dél-Bihar népesedési és nemzetiségi viszonyai 20. l. (Dél-Bihar 9,4, Hajdúság 27,1, Nagykunság 34,4-szeresére szaporodott).

Megnevezés	1715*)	1720*)	1773	1827	1857	1869	1880	1890	1900	1910
Békés	107	149	4830	14682	20125	22547	22938	24037	25473	26860
Kőröstarcsa	—	38	1095	3098	4841	4665	4826	5396	5452	5641
Mezőberény	—	—	2760	7881	9788	10915	11368	12469	12867	13274
Békéscsaba	—	58	6055	22143	27865	30022	32616	24243	37108	42146
Új Kígyós	—	—	—	1052	2628	3516	3500	4058	4286	4326
Endrőd	—	—	1655	5610	7519	8714	9372	10898	11850	13505
Gyoma	—	32	1990	5244	8575	9907	10160	10857	11541	11688
Doboz	34	35	590	1719	2939	3429	4317	4911	5887	6877
Gyula Vári	—	53	315	1948	2116	2845	2446	2994	3348	3526
Ketegyháza	—	—	720	3163	—	3354	3324	3766	4354	4774
Békéssámsón	—	—	—	—	—	2055	2345	3277	3919	4372
Csorvás	—	—	—	—	811	2265	3148	4249	4961	5681
Gádoros	—	—	—	—	—	2248	2835	3182	3829	3996
Nagyszénás	—	—	—	—	—	1662	2325	2817	3474	4668
Oroszháza	—	—	3415	9581	12663	14554	18032	19916	21369	22249
Pa. Földvár	—	—	—	—	—	1189	1692	2510	2726	2629
Pa. Szenttornya	—	—	—	—	—	1555	2404	3210	3013	5231
Szabad Szenttornya	—	—	—	—	—	818	1113	1683	1830	5231
Tótkomlós	—	—	2345	6898	8674	7750	8416	9645	10230	10486
Szentandrás	—	—	1430	3740	5345	6083	6195	6735	7249	7133
Kondoros	—	—	—	—	—	—**)	2120	2597	3756	5219
Ócsöd	14	39	1800	4311	6338	6348	7103	7876	8044	8003
Szarvas	—	—	4940	14131	18215	22446**)	22504	24393	25765	25863
Füzes Gyarmat	29	55	1310	3986	4736	5735	6473	7829	9003	9836
Kőrös Ladány	24	24	995	3358	5064	6244	6266	7122	7131	7579
Szeghalom	68	84	1630	5479	6112	7255	7537	8952	9309	9711
Vésztő	21	27	815	3286	5348	6357	6336	7577	7937	8910
Gerla	18	21	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyula	29	76	5525	9930	16626	18495	18046	19991	22023	23911

*) Családok szerint. **) A kettőt együtt írták össze.

1724-ben 20, 1729 és 1733-ban 22, 1782-ben 39, 1847-ben 84 porta volt a megyében¹⁰⁾.

Hogy a megye lakosságának kialakulását figyelemmel kíséressük, nézzük meg, hogy a harmadik megülés után hogy népesültek be az egyes községek s honnan vették a beköltözőket.

Mint már fentebb is említettük, legelőször azok települtek vissza, akik a török kiűzés idején, majd a kuruc világ alatt elmenekültek. Ezek nem minden esetben a régi helységeket alapították újra, hanem a megye más községeibe telepedtek meg. Az 1717 évi összeírás szerint a megye területén idegen nevű embert alig találunk s így kétségtelenül megállapítható, hogy a régi lakosság tiszta magyar volt. A Békésmegyei Okmánytár I. 261 l. a következő családnemek fordulnak elő:

Ábrányi, Agot, Almássy, Arnódi, Ács.

Babos, Bagdi, Bakos, Baky, Balog, Banszky, Barna, Barta, Baranyi, Benati, Bende, Behán, Borbély, Bordás, Borsos, Bosoki, Bot, Bölcskey, Böncsök, Brizdó, Csala, Csalán, Csapó, Csató, Csarnay, Csávás, Cseke, Csekő, Cser, Cserdás, Csere, Cseri, Csikós, Csirk, Csizi, Csongrádi, Csókás.

Daru, Deák, Debreceny, Decsei, Deésy, Dobi, Dohányos, Domokos, Dobozi, Döge, Dús.

Elek, Erdélti, Erdős, Esztali.

Fagya, Faragdi, Faragó, Farkas, Fazekas, Fábián, Fekete, Ferencz, Ferus, Fesető, Förös, Földi, Fösös, Futas.

Galgóczi, Gácsi, Gál, Gellén, Geröcs, Gombos, Gonda, Görög.

Gyáni, Győri, Győrössi, Győrök.

Hagymási, Hajdú, Hajós, Hancsár, Hancsai, Hatos, Hegyesi, Herczeg, Herpályi, Horváth, Högye.

Ibrányi, Irari, Iván, Izbeki.

Jankó, Juhász.

Kacskó, Karajos, Kasza, Kaszás, Katona, Kádár, Kálmán, Kánya, Kecskeméti, Kelemen, Kerekes, Kertész, Keszli, Kéró, Kis, Király, Kocsora, Kollát, Kovács, Kósa, Kökény, Kökényesi, Köncze, Kőteles, Köpe, Kövér, Kun, Kurucz, Kondor, Kürti, Kürthy.

Labancz, Ladányi, Lakatos, Lapossy, László, Léhi, Lévai, Lovas, Lökös, Lövvő, Lucsa.

Makay, Mágori, Márki, Márton, Mártonosi, Máté, Megyeri, Mészáros, Molnár, Mikos, Móré, Móses, Mósik, Mucsi.

Nagy, Nagyidai, Nádudvari, Nemes, Német, Novák.

Nyikó, Nyikos, Nyiri.

Olajos, Oláh, Ország, Osgyáni.

Öksős, Öre.

Pap, Pataki, Patay, Pál, Pápai, Párdi, Pergő, Perecz, Pete, Petneházy, Pető, Peres, Pécsi, Pénzes, Péter, Pikó, Pipó, Pusztai, Püski.

Rácz, Róka.

¹⁰⁾ Marczali: Magyarország története II. József korában. I. 450 l.

Sakai, Sánta, Sellei, Seres, Sertőző, Sille, Simai, Simándi, Simon, Somogyi, Sotos, Solyom, Sós.

Szabó, Szalai, Szalontai, Szatmári, Szántó, Szegedi, Szekeres, Szentés, Szennyei, Székely, Szijártó, Szilágyi, Szivos, Szoboszlai, Szőke, Ször, Szűcs.

Takács, Talos, Tar, Teknős, Tokay, Tiros, Tolnay, Tordai, Tóth, Török, Tövisháti, Tőke, Turbucz.

Tyukodi.

Vad, Vajda, Vankos, Varga, Vas, Váradi, Velkini, Veres, Vertán, Vétessy, Vigh, Vida, Vitális, Vitárius, Vircs, Vizesi, Voroza.

Zilahy, Zöld, Zrinyi.

Zsiros.

Természetes azonban, hogy az összeírásban foglaltakat nem tekinthetjük olyanoknak, akiken kívül más lakosa ne lett volna a megyének.

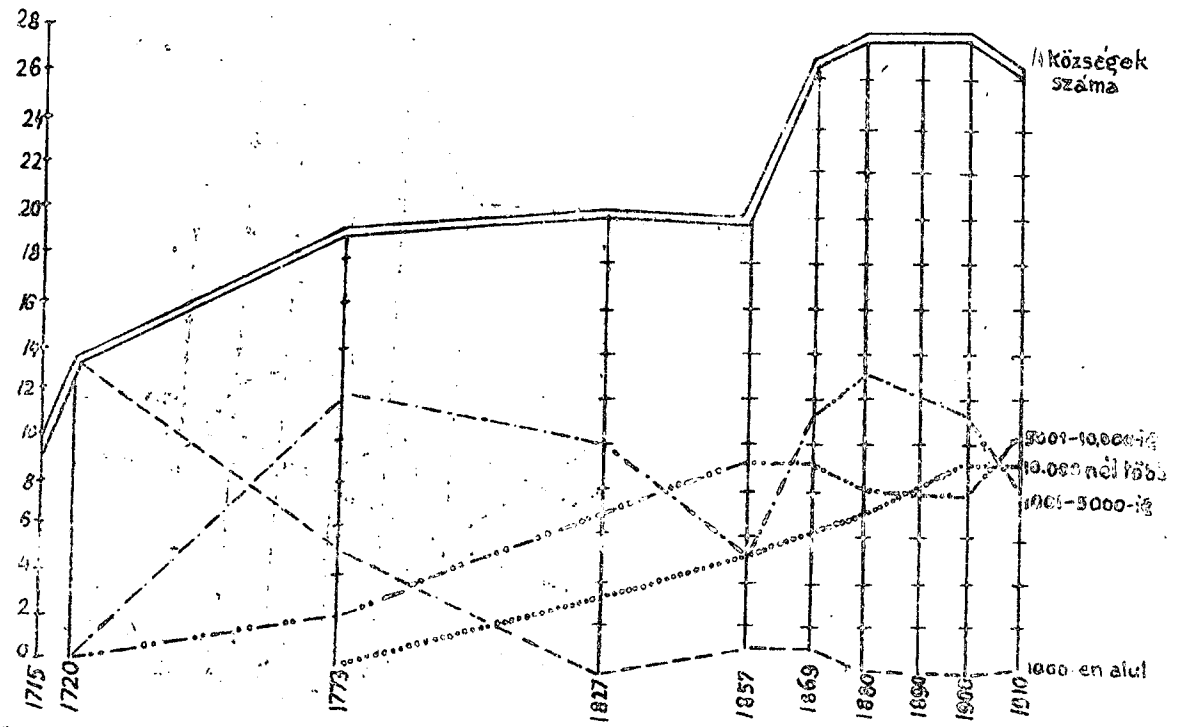
Ismerve az összeírásoknak nem mindig körültekintő voltát feltételezhetjük, hogy abból többen ki is maradtak. Azt azonban semmi szín alatt sem gondolhatjuk, hogy ez az összeírás a magyarság javára történt volna s abból az idegeneket szándékkal hagyták volna ki.

Természetes, hogy a visszaköltöző magyarokon kívül velük együtt más magyarok is kerültek e vidékre. Így Békés magyarjai között a Hajdúságból származókat is találunk; Gyulán pedig a Jászság vidékéről származók is vannak. Endrőd magyarsága Borsodból kerül a megyébe, Szeghalmon, Szentendrason, Gyulaváriban és Mezőberényben, szabolcs- és biharmegyei családok telepedtek meg. Látni való abból, hogy az új település már lényegesen felforgatta a megye népességét. Már a visszaköltözők is keveredtek azokkal a magyarokkal, akiknek befogadó szíveségét menekülésük alatt igénybe vették; az új jövevények pedig saját szokásaikat igyekeztek meghonosítani. Az új telepésekkel való keveredés, nem lévén közöttük sem faji sem nyelvi különbség, könnyen ment s ma már legfeljebb a régi hangzású nevek után lehetne a tősgyökeres lakosságot, illetve azok leszármazottját kimutatni. Annyira egymásba olvadt 200 év alatt a magyarság, hogy ma minden tekintetben egyformák.

Ehhez az új honalapító magyarsághoz csatlakoztak későbbben azok, akik a megyének olyan községeit népesítették be újra, melyek a visszatelepülés után még üresek maradtak. 1744-ben Tolna és Baranya megyei magyarok, Orosházát hívják új életre. Az 1815-ben községgé alakult Újkígyós magyar lakossága Szentés és Csongrád környékéről települt. A legkésőbbben alapított Puszta-Földvár Torontál megyei magyarokkal települt be. E külső

A KÖZSÉGEK FEJLŐDÉSE

területekről történt beköltözködés mellett a magyarság a vármegye területén belül is költözködött egyik helyről a másikra. E tekintetben az orosházi magyarságnak van fölülmúlhatatlan érdeme. Bánfalva, Nagyszénás, Szenttornya és Csorvás lakóinak nagy többsége az orosházi magyarokból került ki. Természetesen e mellett más helyről is gyarapodott. Így Bánfalva szentesiekkel, Csorvás gyulaiakkal és csabaiakkal. A megyében 1720 után fennállott, de 1773-ban feloszlott három község: Taás, Gerla és Németkereki lakossága Endrőd, Ladány és Békés lakosságát erősítette.

Rövid képét adván a magyarság elhelyezkedésének nem lesz elégtelen rámutatni arra, hogy itt tulajdonképpen nem szándékos és tervszerű telepítésről van szó, mert az egy Kígyós telepítését leszámítva, a beköltözések önkéntes vállalkozások voltak. Közismert dolog, hogy az alföldi magyarság erősítése nem volt célja a XVIII. század vezető politikai irányának. Inkább érdekében állott az idegen ajkúak telepítése, ami Harruckern megérkezése után nyomban meg is kezdődött.

A csabai tótok betelepüléséről már megemlékeztünk. Rajtuk kívül legelőször a szarvasiakkal találkozunk, akik 1722-ben Nógrád megyéből telepedtek le. A Szarvas meletti Szentandrára 1744-ben költöztek, de csakhamar tovább vándorolva Tótkomlóst telepítették be. Jelentősebb tót telepítés még Mezőberény, ahol Szarvasról önként jöttek be. Kondoros tótjai szintén Szarvasról kerültek oda. A csorvásiak Békéscsabáról költöztek be, a doboziakkal egyetemben. A megye többi községében is mindenütt találunk tótokat, de ezek száma a magyarsághoz viszonyítva figyelmet alig érdemel. Legkevesebben vannak a szeghalmi járás négy községében¹⁸⁾

A némelek, bár Pusztaföldvár és Szenttornya kivételével minden községben előfordulnak, csak két jelentősebb szigetet alkotnak: Gyula és Mezőberény területén. A gyulaiakat a XVIII. század huszas éveiben Harruckern hozatta a majnai Frankfurtból, a berényiek ugyancsak ez idő táján Württembergből jöttek.

Az oláhok nagyobb számmal Kétegyházát lepték el, ahova Gyulaváriból telepítették őket. Ide viszont Biharból jöttek.

Kétegyházán ma is túlsúlyban vannak. A percentben kisebb oláh telep Gyula, ahol a régi várkatonaság oláh tagjai voltak őseik, akiket a vár közelében telepítettek le. A megye többi községeiben Szeghalom kivételével szórányosan mindenütt laknak.

¹⁸⁾ Füzesgyarmat, Körösladány, Szeghalom, Vésztő.

A többi nemzetiség száma oly kicsiny, hogy azokról külön beszélni nem érdemes.¹⁹⁾

Ha figyelembe vesszük azt, hogy a nagyobb tömegben lakó nemzetiségek az új földbirtokos érdekeinek előmozdítását célozták, határozottan megállapítható, hogy e telepítések nélkül egy a legtisztább magyar vármegyében is megtalálható kicsiny percenten kívül, ma is csak magyar lakosság volna a vármegyében.

Kritikus fejezetek az államföldrajzban.¹⁾

Az állam és Föld viszonyának vizsgálata előtt természet-szerűleg két út áll nyitva: az egyik *publicisztikai*, a másik *tudományos*. Publicisztikainak nevezünk oly vizsgálatot, mely közérdekű tárgy *aktuális értékelését* tartalmazza, tudományosnak pedig oly vizsgálatot, mely *örök* érvényességű összefüggéseket derít fel, a kétféle vizsgálat így egymást kiegészítheti.

„Értékelésről” lehet-e szó általában az államföldrajzi kérdésnél? Kétségtelenül. Az állam élő szervezet, s ami életcélját előmozdíthatja, érték. Az állam előtt célok lebegnek, s a megvalósításukra szolgáló eszközök értékek. Általában a publicisztika alkalmas módon *nyilvánítja meg* azokat a célokat, melyek a köztudat szerint az állami tevékenység előtt lebegnek, s rámutat az eszközökre is. A Föld: eszköz. Itt tehát többféle korlátozásban szerepel az államcél: szerepel annyiban, *amennyiben* ezek a célok oly nyilvánvalóak, hogy már a köztudat síkjára kerülhetnek, tudottak, a közérzésben jelentkezők — ebből az látszik ki, hogy nem *minden* állami cél juthat felszínre a publicisztikában, sok cél és mozzanat a háttérben marad, s azt a tudomány tüzetesebb és mélyebb analízise hozza felszínre.

De azt is mondtuk, hogy a publicisztika csak *megnyilvánítja* az államcélokat, nem pedig alkotja is. E téren ismét szükség van arra, hogy a tudomány lépjen a sorompó elé; azt is mondtuk, hogy a publicisztika különös hangsúllyal csak azt kultiválja, ami *aktuális* tartalmú, s ezzel szemben a mégoly tartós és mély célok is rövidséget szenvednek.

¹⁹⁾ Az adatokat Haan B. O. és Karácsonyi II. kötetéből vettem,

¹⁾ V. Ö. a múlt számban közöltemek.